

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ІСТОРІЇ, ПРАВОЗНАВСТВА, ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2025/2026 Н.Р.

У 2025/2026 н.р. Нова українська школа переходить до 8-го класу. Паралельно освітні заклади, що визначені як пілотні для апробації навчально-методичного комплексу НУШ, переходять до його пілотування у 9 класі.

Ядром НУШ, як відомо, є формування в учнівства рис відповідального громадянина зі сформованими життєвими та галузевими компетентностями і ціннісними установками засобами навчальних дисциплін громадянської та історичної освітньої галузі, насамперед історії України, всесвітньої історії, громадянської освіти. Вони детально прописані у тексті Закону України «Про повну загальну середню освіту» [1], Державному стандарті базової середньої освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2020 року №898 [2], модельних навчальних програмах для 5-8 класів НУШ [3] та програмі з історії України та всесвітньої історії для 5-11 класів у частині, що зберігає чинність у 2025/2026 навчальному році (9-11 класи) [6].

Виходячи з тенденції змін у змісті і структурі шкільної історичної освіти, варто взяти до уваги те, що надалі буде зростати питома вага інтегрованого курсу «Україна і світ» не тільки у НУШ, але й у старшій ланці «старої» школи.

У 2025/2026 навчальному році учні 5-8 класів Нової української школи навчатимуться за обраними модельними програмами, перелік яких затверджений МОН України та розміщений на їхньому сайті [3].

Нагадуємо, що розроблені на базі модельної програми освітня програма закладу і навчальна програма з предмета – це обов'язковий для виконання документ для вчителя, тому передусім необхідно ретельно опрацювати пояснювальні записки до кожної із програм. Саме у них сформульовані мета, завдання, змістові лінії, структура і, найголовніше, детально прописаний компетентнісний потенціал навчальних дисциплін нашої освітньої галузі, розкриті засоби і способи його формування в учнів різних вікових підгруп.

Освітній заклад у рамках базової школи може змінювати варіант модельної навчальної програми з освітнього предмета, однак при цьому потрібно враховувати стан навчально-методичного забезпечення.

Більш детально з навчально-методичним комплексом викладання навчальних дисциплін громадянської та історичної освітньої галузі можна ознайомитися на сайтах Інституту модернізації змісту освіти [4] та Українського інституту розвитку освіти [5].

Ранньомодерна доба, яка у 2025/2026 н.р. вивчатиметься у класах Нової української школи, – важливий період світової та вітчизняної історії. Ідеться про те, що це період становлення основ глобальної цивілізації, Відродження та Реформації, поширення набутків і цінностей європейської християнської цивілізації на території Нового Світу, формування ранньомодерної національної ідентичності та виходу на арену історії ранньомодерних націй.

Саме ці процеси становлять зміст курсу шкільної історії у 8 класі Нової української школи.

Для України, визначальною рисою історії якої, як вважає директор Українського наукового інституту Гарвардського університету професор Сергій Плохій [3; 15], є те, що по її території проходить європейський фронтір – кордон між землеробською і кочовою цивілізацією, продуктом ранньомодерного періоду є козацтво, що постало на стику світів і цивілізацій наприкінці XV ст. Цей фактор – взаємодія, і дуже часто військова конфронтація спільнот, що належали до різних цивілізацій та культур, залишила глибокий слід у національній пам'яті їхніх нащадків і сьогодні є базовою причиною нинішньої російсько-української війни.

Стосовно навчально-методичного комплексу, то його ядром залишається підручник. З текстами підручників для 5-8 класів НУШ та іншими складовими авторських варіантів навчально-методичного комплексу (робочі зошити, електронні додатки тощо) можна ознайомитися на сайтах видавництв та інституцій МОН України.

Головна тенденція змін у змісті нових програм – подальша деколонізація української історичної свідомості та національної пам'яті від імперських наративів, дерусифікація і декомунізація українського історичного процесу.

Стосовно вивчення історії в 9-11 класах, то для цих класів у ЗЗСО зберігають чинність програми курсів з історії України та всесвітньої історії, затверджені наказом МОН України №698 від 3 серпня 2022 року [6].

Помітне місце у змісті програм, особливо історії XX-XXI ст., відведено і питанням формування у здобувачів освіти української національної пам'яті як основи української національної ідентичності: дослідження механізмів геноцидних практик нацистсько-комуністичних тоталітарних властей, вивчення досвіду боротьби української нації за свободу, формування українського пантеону, вшанування живих і пам'яті про загиблих на війні за незалежність і територіальну цілісність України під час щоденної загальнонаціональної хвилини мовчання. Це не тільки реалізація політики декомунізації, прописаної у відповідних законах [7; 8; 9; 10]. Це і формування стійкості до будь-яких спроб нав'язати українському суспільству погляд на свою історію через «руськоірські окуляри» шляхом вивчення «Виводу прав України» (Пилип Орлик) – тривалого шляху України до свободи від княжих часів до сучасної російсько-української війни.

Першим помічником у цьому є сайт Українського інституту національної пам'яті, команда якого пропонує освітянам цілий ряд цікавих проєктів із малодосліджених сторінок нашої історії, особливо за період «червоного XX століття»: Українська революція початку XX ст., український визвольний рух у 20-х – на початку 50-х, українська еміграція, кримсько-татарський фактор в історії України тощо [11].

Сучасне наскрізне бачення змісту української історії, включеної у європейський і глобальний контексти, зафіксоване в узагальнюючих працях відомих істориків Сергія Плохія «Брама Європи» [18], «Російсько-українська війна. Повернення історії» [19] та Ярослава Грицака «Подолати минуле: глобальна історія України» [20]. Ці книги можуть служити своєрідним навігатором у книжковому морі для педагогів, які прагнуть іти в ногу з часом.

Вивчення історії Голодомору 1932-1933 років, геноциду українського народу, як найбільшої травми і незаживаючої рани української національної пам'яті – зразок успішної реалізації загальнонаціонального проєкту. Зокрема йдеться про проведення літніх шкіл для учителів українсько-канадським фондом HREC in Ukraine. Чергова літня школа відбудеться на Закарпатті у період з 26 липня по 6 серпня 2025 року [16].

Для курсу «Основи правознавства» зберігає чинність програма 2022 року [12].

Звертаємо увагу на необхідності робити акцент на формуванні у здобувачів освіти розуміння права як важливої соціальної цінності, проблематики з теорії держави і права як фундаменту правничих знань, розвитку у здобувачів освіти практично-спрямованих компетентностей та більш ґрунтовному ознайомленні їх з правами людини, вітчизняними та між-

народними юридичними механізмами їхнього захисту.

Досвід залучення здобувачів освіти до турнірного руху показує, що учнівська молодь цікавиться нормативними документами, що впорядковують життя суспільства у цифрову еру, законодавчими нормами, які регулюють захист приватного простору та інформаційної безпеки особи і держави, соціально-економічних прав і демократичних свобод людини і громадянина в умовах воєнного часу. В умовах війни важливо прививати здобувачам освіти розуміння того, що немає прав без обов'язків, зокрема таких конституційних обов'язків громадян як сплата податків та захист суверенітету і територіальної цілісності держави.

В умовах війни ключове значення для збереження життя і здоров'я дорослих і дітей має ознайомлення з основами міжнародного гуманітарного права. Курс за вибором «Міжнародне гуманітарне право» має належне навчально-методичне забезпечення, затверджене МОН України (оновлена редакція програми і посібника розміщені на сайті Української Гельсінської спілки з прав людини [13]). Там же можна замовити і комплект шкільних підручників з міжнародного гуманітарного права.

Під час викладання інтегрованого курсу «Громадянська освіта», програма якого розміщена на сайті МОН України [14], варто звертати особливу увагу на формування в учнів медіаграмотності та вміння адаптуватися до викликів часу, залучення здобувачів освіти до життя громади, волонтерства, допомоги військовим.

Звертаємо вашу увагу на те, що Міністерство освіти і науки проанонсувало проведення у 2025/2026 навчальному році Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2026» у номінації «Громадянська освіта».

Досвід проведення минулорічного конкурсу «Учитель року» показав, що успіху досягають ті педагоги, з якими працюють професійні команди закладів освіти і/або територіальної громади. А також без сформованих таких складових педагогічної компетентності, як інформаційно-цифрова, предметно-методична, інклюзивна, психологічна, які прописані у Державному професійному стандарті вчителя, затвердженому наказом МОН України від 29.08.2024 №1225 [17], розраховувати на успіх важко.

Серед пріоритетних напрямів на наступний навчальний рік залишається також подальша модернізація змісту, форм і методів роботи обласної методичної спільноти нашої освітньої галузі та робота з обдарованими дітьми (зокрема йдеться про відродження практики проведення турнірів). У 2025/2026 н.р. планується проведення обласних турнірів з історії (орієнтовний термін – вересень-жовтень) і правознавства.

Одним із ключових напрямів діяльності вчителя історії у школі та поза її межами є і пошукова, історико-краєзнавча робота. Вона несе в собі величезний потенціал громадянського виховання та формування у школярів української національної ідентичності через використання подій регіонального історичного календаря: 150-річчя Чернівецького національного університету, 85-річчя утворення Чернівецької області, 40-річчя Чорнобильської катастрофи і 35-річчя відновлення незалежності України та цілого ряду інших важливих подій локальної та загальнонаціональної історії.

Епіцентром нашої роботи у школі має бути сучасний кабінет історії. Він має створювати широке «вікно можливостей» як для вчителя, так і для учнів через підключення до швидкісного інтернету, новітній комплект комп'ютерів, широкі можливості для доречного використання різноманітних ресурсів та штучного інтелекту тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 05.06.2025).
2. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2020 року №898. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna->

[serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti](https://mon.gov.ua/serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti) (дата звернення: 05.06.2025).

3. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року). URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 05.06.2025).

4. Модельні навчальні програми. Громадянська та історична освітня галузь. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/hromadians-ka-ta-istorychna-osvitnia-haluz/> (дата звернення: 06.06.2025)/

5. НУШ. Український інститут розвитку освіти. URL: <https://uied.org.ua/%D0%A2%D0%B5%D0%B3/nus/> (дата звернення: 06.06.2025).

6. Всесвітня історія. Історія України. (інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7-9 класи. Історія України. 7-9 класи. Всесвітня історія. 10-11 класи. Історія України. 10-11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ : HREC PRESS, 2022. 260 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf> (дата звернення: 05.06.2025)

7. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 05.06.2025).

8. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text> (дата звернення: 05.06.2025).

9. Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150316> (дата звернення: 05.06.2025).

10. Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150315?an=1> (дата звернення: 05.06.2025).

11. Сайт Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uin.gov.ua/> (дата звернення: 05.06.2025).

12. Основи правознавства. 9 клас. Навчальна програма для освітніх закладів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf> (дата звернення: 05.06.2025).

13. Сайт Української Гельсінської групи з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/navchalno-metodychnyy-posibnyk-vyvchaiuchy-mizhnarodne-humanitarne-pravo-iak-otrymaty-drukovanyy-format/> (дата звернення: 06.06.2025).

14. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf> (дата звернення: 06.06.2025).

15. Плохій С.М. Лінія зіткнення. Нариси про минуле та сучасне України. Київ : Кліо, 2024. 288 с.

16. HREC in Ukraine, Український науково-дослідний та освітній центр вивчення Голодомору. URL: <https://www.holodomor-hrec.com/education/summer-school/> (дата звернення: 06.06.2025).

17. Державний професійний стандарт учителя. URL: [66e806fcb90e2017837434.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/derzhavnyi-profesiynnyi-standart-uchytelja.pdf) (дата звернення: 06.06.2025).

18. Плохій С.М. Брама Європи. Харків : КСД, 2015. 512 с.

19. Плохій С.М. Російсько-українська війна. Повернення історії. Харків : КСД, 2023. 400 с.

20. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ, 2022. 517 с.